

VENEMAA MAJANDUSLIK OLUKORD

Venemaa majandus on sattunud „sõjasõltuvusse“ – lõppenud aasta majanduskasvu taga on riigieelarvest tehtud suured rahasüstid sõjatööstusse. Mida pikemalt ja sügavamalt aga Venemaa majandus sõjatellimustest sõltuma jääb, seda valusam on tulevikus toimuv võõrutusprotsess.

Lääne sanktsioonid mõjutavad hoolimata ametliku propaganda vastupididest sõnumitest Venemaa majandust valusalt. Venemaa võimekuste edasiseks kärpimiseks on aga vaja nii täiendavaid sanktsioone kui ka juba kehtivate sanktsioonide paremat jõustamist.

Venemaa konsortsiumil Rosatom on väidetavalt käsil enam kui 20 uue tuumajaama rajamine välismaal, sealhulgas kahes NATO liikmesriigis. Korraga mitme projektiga toimetav konsortsium on paraku oma võimeid ülehinnanud.

VENEMAA MAJANDUS ON SATTUNUD SÕJASÕLTUVUSSE

Vene Föderatsiooni majandus kasvas 2023. aasta kokkuvõttes tuntuvalt – ligi 4% võrra, mida oli rohkem kui enamikus lääneriikides. Tasub aga jälgida, mis on selle taga. Kindlasti ei ole majanduskasv tingitud erainvesteeringutest ega väliskaubandusest – esimesed on kängunud juba sõja algusest peale, teise ülejääk on aga aastaga kordi vähenenud seoses ekspordi kahanemise ja impordi taastumisega.

Majanduskasvu taga on 2022. aasta lõpus ning 2023. aasta alguses riigieelarvest tehtud suured rahasüstid sõjatööstusse, mille suurusjärg jäi vahemikku 5–7 triljonit rubla ehk 4–5% Venemaa sisemajanduse kogutoodangust. See kajastus kõigepealt töötleva tööstuse kasvunumbrites – nii otseselt sõjatööstuses kui ka sellega kaudsemalt seotud tööstusharudes, näiteks rõivatööstuses tänu vormiriietuse tellimustele. Tööstusest liikus rahavoog palkade ning korrupsioonikulude kaudu edasi tarbijate taskutesse, mis omakorda suurendas jaekaubanduse läbimüüki ning erinevate teenuste tarbimist. Tohutut kasvutempot näitas alates kevadest ka suuremate linnade kinnisvaraturg, mida hakkas omakorda toetama tarbijate soov paigutada kindlasse kohta väärtust kaotavad rublasäästid.

Sõjalistest tellimustest tingitud majandusbuumi üks varjukülg väljendub selles, et sanktsioonide ja üldise usaldamatuse tõttu ei ole Vene ettevõtted kuigi aldis investeerima ning järsult kasvanud nõudlus viis kiiresti saadaolevate tootmisvõimsuste ammendumiseni. Samuti muutus väga teravaks kvalifitseeritud tööjõu puudus, sõjatööstuskompleksi

puhul võimendas seda veel asjaolu, et Serovi, Biiski või Amuuri-äärse Komsomolski taolised linnad ei ole töötajate seas ülearu populaarsed, just sellistes kohtades aga suur osa sõjatööstuse tootmist asub. Kokkuvõttes viis tootmismahu suurendamine sõjatööstuses märkimisväärse palgatõusuni (40% ja enam alates aasta algusest), kuid madalat stardipositsiooni arvestades ei ole see endiselt eriti atraktiivne tööandja ning vaevad töötajate leidmisega jätkuvad. Täiendav Vene-spetsiifiline mure sõjamoona tootjate jaoks on äge konkurents sellesama sõjamoona tarbijate ehk Vene relvajõudude poolt, kes pakuvad samale sihtrühmale lepingulise sõjaväelase töötötsa 3-4 korda kõrgema palga eest kui sõjatööstuses.

Teine buumi varjukülg seisneb selles, et Venemaal on üldiselt väga kesine tarbekaupade tootmise võimekus. Pärast sanktsioonide kehtestamist on oluliselt vähenenud isegi sõiduautode tootmine, tarbeelektronikat, riideid ja muid tarbekaupu pole Venemaal sisuliselt aastakümneid enam märkimisväärselt toodetud. Seetõttu tähendab suurem toidust ja kinnisvarast üle jääv raha Vene tarbijate taskus automaatselt suurenevat impordimahtu, sest peaaegu kogu tarbijat kõitev kaup on imporditud. Sanktsioonid ei avaldanud sellele trendile mingit olulist mõju, muutes kohati vaid importkauba päritolu, nt Apple'i telefonide asemel ostetakse rohkem Hiina kaubamärkide omi.

Kõige tõhusam sanktsioonide kompleks on tõenäoliselt Venemaa väljalülitamine rahvusvahelistelt rahaturgudelt, mis piirab oluliselt tema võimalusi oma riigieelarve kulutuste finantseerimiseks.

Venemaa vastu Ukraina sõjaga seoses kehtestatud sanktsioonid teevad Venemaa majandusele märkimisväärselt kahju. Kõige tõhusam sanktsioonide kompleks on tõenäoliselt Venemaa väljalülitamine rahvusvahelistelt rahaturgudelt, mis piirab oluliselt tema võimalusi oma riigieelarve kulutuste finantseerimiseks. Ilma nende sanktsioonideta võiks Venemaa kulutada ka sõjale oluliselt rohkem, sest tema endiselt madal võlakooormus võimaldaks kogu vajaliku raha turgudelt laenata. Nüüd aga peab Venemaa selleks kulutama oma reserve, laenama piiratud mahuga siseturult või tõstma makse. Lisaks piiravad sanktsioonid oluliselt sõjatööstusele vajalike komponentide ja toorainete kättesaadavust, raskendavad rahvusvahelisi makseid ning tõstavad

tehingukulusid (= vähendavad kasumit) nii Venemaa ekspordil kui impordil. Samas peab tõdema, et sanktsioonid võiksid olla veel ulatuslikumad ning ka kehtestatud sanktsioonide jõustamine tugevam.

Kasvav import ning kahanev eksport on peamisi põhjusi, miks rubla kurss on viimase aasta jooksul dollari suhtes poole võrra langenud. See omakorda aga tõstab inflatsiooni ja vähendab palgatõusust tulenevat elanikkonna „üleliigset“ ostujõudu. Seda strateegiat on Vene Föderatsiooni valitsus mingigi konkurentsivõime säilitamiseks alates 2010. aastast tõhusalt kasutanud: näiteks ajavahemikul 2012–2020 kasvas reaalpalk Venemaa tööstussektoris kokku umbes 4000 rubla ehk 40 euro võrra. Keskmiselt 5 eurot aastas ...

Inflatsioon on alates 2023. aasta suvest Venemaal jõudsalt hoogu kogunud ning sellega võitlemiseks on Venemaa keskpang tõstnud baasintressi juulist septembrini juba 5,5% võrra ja tõenäoliselt jätkab seda ka edaspidi. Lootust kiireks võiduks inflatsiooni üle on siiski vähe, sest riigieelarve kulutustest tulenev impulss kaalub rangema rahapoliitika mõjud üles, küll aga võib intresside tõus ühel hetkel pidurdada tarbijate laenuvõimet ning hakata laskma õhku välja ülekuumenenud kinnisvaraturult, rääkimata juba ettevõtete laenuvõime vähenemisest, mis piirab veelgi edasiseks arenguks hädavajalikke sõjatööstusega mitteseotud investeeringuid.

Majanduse käigus hoidmiseks on Vene riigil vaja sellises olukorras asuda planeerima järgmist rahasüsti sõjatööstusse, seda lisaks Ukraina rindel saadud füüsiliste kaotuste korvamisele ning sõjatööstuskompleksi inflatsiooni tõttu oluliselt kasvanud kulude hüvitamisele. Mida pikemalt ja sügavamalt aga Venemaa majandus sõjatehingust sõltuma jääb, seda valusam on tulevikus toimuv võõrutusprotsess. Venemaa mittesõjaline majandus ei olnud ka enne sõda kuigi heas seisus ning kannatas investeeringute puuduse all – pärast mitut aastat valdavalt sõjale keskendumist on konkurentsivõime rahuaja keskkonnas veel oluliselt kesisemaks jäänud.

Основные направления бюджетной, налоговой и таможенно-тарифной политики на 2024 год и плановый период 2025 и 2026 годов МФП

Таблица 4.1.3. Расходы федерального бюджета в 2019-2026 гг.

Показатель	млрд рублей						
	2019	2020	2021	2023*	2024	2025	2026
Всего	18 214,5	22 821,6	24 762,1	30 265,8	36 660,7	34 382,8	35 587,4
Общегосударственные вопросы	1 363,5	1 507,7	1 759,5	2 324,4	2 171,0	2 286,9	2 410,8
Национальная оборона	2 997,4	3 168,8	3 573,6	6 406,7	10 775,4	8 534,1	7 409,0
Нацбезопасность и правоохрана	2 083,2	2 226,6	2 335,9	3 225,6	3 388,6	3 275,2	3 406,4
Национальная экономика	2 827,1	3 483,9	4 356,6	4 125,6	3 890,0	3 248,1	3 665,6
ЖКХ	282,2	371,5	593,7	856,9	881,3	506,7	381,2
Охрана окружающей среды	197,6	260,6	405,1	347,3	477,5	470,3	522,7
Образование	826,5	956,9	1 064,4	1 464,4	1 546,6	1 311,7	1 411,7
Культура, кинематография	122,4	144,5	146,7	209,0	224,0	176,8	227,3
Здравоохранение	713,0	1 334,4	1 473,9	1 570,0	1 620,3	1 634,5	1 615,3

VALIKULISED FAKTID EHK EELARVESTATISTIKA VENE MOODI

Vene Föderatsiooni rahandusministeerium ei ole avalikustanud 2022. aasta föderaleelarve tegelike kulude jaotust. Ka põhjalikus dokumendis eelarvepoliitika kohta aastateks 2024–2026 on üks aasta vastavast ülevaatest kuhugi kadunud. Hindame, et rahandusministeerium ei soovi neid andmeid avalikkusega jagada, kuna kontrast 2022. aasta esialgses eelarves ettenähtud kulude struktuuri ja tegelikkuse vahel on piisavalt ehmatav. Ühtlasi näitab see ilmekalt Venemaa valitsusstruktuuride suhtumist kodanikkonda – ei peeta vajalikuks oma kodanikke isegi niivõrd üldisel tasemel kursis hoida, kuhu nende maksud on kulunud.

VENEMAA ENERGIAKANDJATE ROLL JA POSITSIOON MAAILMATURUL

Venemaa maagaasi tootmine ja eksport vähenevad 2024. aastal. Seetõttu väheneb ka maagaasi ekspordist saadav tulu, mida vaid osaliselt korvab LNG eksport tänu suhteliselt kõrgele hinnale Euroopa ja Aasia turgudel. LNG tootmisvõimsuste kasv Venemaal eeldab oluliste seadmete/komponentide importi Läänest, mistõttu lükkuvad kavandatud veeldamistehaste valmimise tähtjad tõenäoliselt edasi.

Maagaasi ekspordi vähenemist on Venemaal üritatud korvata siseturu laiendamise (nt regioonide gasifitseerimise programm, maagaasi kasutamine mootorikütusena) ja uute eksporditurgudega. Kuid neist ei piisa Gazpromi tulude suurendamiseks Ukraina sõja eelsele tasemele ning Venemaa valitsus ei saa eelarvekulude katmiseks korrata erakorralist võetust Gazpromi kasumilt, nagu seda tehti 2022. aastal.

Venemaa nafta tootmist ja ekspordi mõjutavad rohkem OPEC+ kokkulepe ja vähem lääneriikide seatud piirangud. Ekspordi ümbersuunamine, peamiselt Indiasse ja Hiinasse, hoiab naftasektorist Venemaa riigieelarvesse laekuva maksutulu samal tasemel Ukraina sõja eelsete aastatega.

Venemaa nafta meritsi ekspordi puhul tuleb arvesse võtta asjaolu, et kui kasvab mujal kui lääneriikides registreeritud kindlustusfirmade osakaal tankerite kindlustamisel, kaasnevad sellega täiendavad keskkonnariskid. Venemaa naftavedude kindlustajate suutlikkus reostuse korral kahjusid katta ning Venemaa naftat vedavate tankerite keskkonnanõuetele vastavus Euroopa riikide vetes liikumiseks vajavad täiendavat kontrolli.

Vene naftatoodete ekspordi jääb ka tuleval aastal mõjutama mootorikütuste hindade subsideerimine koduturul ja ekspordi hinnavahe korvamine naftafirmadele. Ka 2024. aastal võib Venemaa valitsus peatada diiselmootori ekspordi, kui selle hind peaks koduturul võimudele ebameeldivalt kõrgeks kerkima.

Rosatomi ZIO-Podolski masinaehitustehases käib vilgas töö, et toota uusi tuumareaktoreid ja teisi seadmeid nii riigisiseste kui ka rahvusvaheliste projektide jaoks.

Allikas: Alexander Nemenov / AFP

ROSATOMI PROBLEEMID UUTE PROJEKTIDE TEOSTAMISEL

Vene tuumaenergia konsortsiumil Rosatomil on korraga käsil enam kui 20 uue tuumajaama projekti välismaal. Kuigi Läänes on Venemaa energiakandjatest sõltumise riske üldisemalt mõistetud, ehitab Rosatom oma taustale vaatamata tuumajaamu ka kahes NATO liikmesriigis.

Korraga mitme projektiga toimetav konsortsium on seejuures oma võimeid ülehinnanud. Rosatomi suutlikkusele uusi tuumajaamu rajada heidavad varju probleemid Türgis ja Valgevenes.

2024. aasta kevadesse kavandatud Türgi Akkuyu tuumajaama 1. energiaploki käivitamine võib aasta võrra edasi lükkuda seoses oluliste seadmete ja süsteemide hilisema valmimisega. Need viivitused on tingitud Rosatomi tütarfirmade ja allhankijate ülekoormatusest.

Valgevene Astravetsi tuumajaama 2. energiaploki käivitamine juba hilines aasta võrra. Mõlema sealse energiaploki puhul on endiselt hulk lahendamata probleeme, mis ei takista küll nende käitamist, kuid võivad pikema aja vältel kaasa tuua lisakulutusi ja seisakuid.

Rosatomi on raskusi välismaiste projektide mehitamisel kvalifitseeritud tööjõuga. Seniste plaanide kohaselt ei suudeta kõigile nõutud töökohtadele vajalike kutseoskustega spetsialiste leida.

Puuduste kompenseerimiseks võib probleeme lahendada üritav Rosatom reeglaid eirates a) hankida osa komponente ja seadmeid sertifitseerimata firmadelt, nagu ilmnes järelevalve teostatud kontrolli käigus uues Leningradi tuumajaamas ja Valgevene tuumajaama 1. energiaploki puhul, b) kasutada kvalifitseerimata tööjõudu, millega võib kaasneda ehituse kvaliteedi langus ja rikkumised, nagu juhtus uue Leningradi tuumajaama 1. energiaploki ehitusel.